

ET SLAG FOR DEN **STOLTE** HÅNDVÆRKER

Snart vil samfundet skrike af mangel på dygtige håndværkere, lyder det fra politikere og erhvervsfolk. Asterisk har sat den ansete amerikanske sociolog RICHARD SENNETT i stævne for at få svar på, **hvad vi kan lære af godt håndværk, og hvorfor det har trange kår i et konkurrencestyret vidensamfund.**

Kunne finanskrisen være undgået, hvis bankerne havde været styret af godt håndværk frem for jagten på den store gevinst? Ville pædagoger ranke ryggen af faglig stolthed, hvis hverdagen i daginstitutionerne var indrettet på det pædagogiske håndværks præmisser? Og ville det myldre med elever på erhvervsuddannelserne, hvis fremtidens tømrere og murere vidste, at vi alle kan lære af håndværkeren, hvordan vi bør arbejde – også de 60 % af en ungdomsårgang, der skal have en videregående uddannelse?

Perspektiverne i den ansete amerikanske sociologiprofessor Richard Sennetts bog 'Håndværkeren' fra 2008 er mange. Bogen er en rejse op og ned gennem arbejdets kulturhistorie, hvor håndværkets udvikling fra oldtidens pottemagere over middelalderens guldsmede til nutidens softwareprogrammører analyseres ved hjælp af mytologi, økonomi, sociologi, psykologi og filosofi.

Sennetts kernepointe er, at vi skal rehabilitere det gode håndværk. Ikke alene bør håndværkeren nyde større respekt i samfundet for sit arbejde. Håndværkeren bør også anspore os alle til at arbejde håndværksmæssigt. Når håndværkeren fremstiller og reparerer ting med sine hænder, bliver han forankret i den håndgribelige fysiske virkelighed, som mange i dag har et udvendigt forhold til. Han føler stolthed ved sit arbejde.

Håndværkeren er ikke blot murer, tømrer eller frisør. Håndværkere er alle, der udøver en praksis baseret på tillærte færdigheder. VVS-manden og vidensarbejderen kan mødes i 'håndværksmæssigheden' – i ønsket om at udføre et godt stykke arbejde for arbejdets egen skyld.

Men er det ikke en ret så romantisk forestilling om håndværkeren? Har den overhovedet en chance i et digitalt og globalt samfund? Og hvad er det, vi konkret kan lære af det gode håndværk? Inspireret af den aktuelle danske debat om håndens arbejde og erhvervsuddannelserne har Asterisk sat Richard Sennett i stævne for at få svar.

Hvorfor vil du rehabilitere håndværket?

»Jeg mener, vi kan lære meget af den forbindelse mellem hoved og hånd, som vi finder i traditionelt håndværk. Idéen om at arbejde godt for arbejdets egen skyld er yderst frugtbar inden for mange forskellige fagområder. Spørgsmålet om, hvad god kvalitet i arbejdet er, dukker op i forhold til såvel manuelt som mentalt og socialt arbejde.

»Vi finder adskillelsen allerede hos Aristoteles.

Han mente, at arbejde, der ikke involverede fysisk arbejde, gav adgang til forståelse og erkendelse – i modsætning til det fysiske arbejde, hvor mennesket var slave eller nærmest er et dyr.«

Professor Richard Sennett

Det er en misforståelse at tænke på håndværksmæssighed som noget, der blot hænger sammen med manuelt arbejde. Jeg ønsker at nedbryde skillelinjen mellem manuelt og ikke-manuelt arbejde.«

Hvilke konsekvenser har det, at der er denne skillelinje mellem hoved og hånd?

»En åbenlys konsekvens har været, at der er blevet skabt en klassestruktur, hvor håndens arbejdere ikke har samme krav på respekt som andre. Vi finder adskillelsen allerede hos Aristoteles. Han mente, at arbejde, der ikke involverede fysisk arbejde, gav adgang til forståelse og erkendelse – i modsætning til det fysiske arbejde, hvor mennesket var slave

eller nærmest er et dyr. Denne skelnen mellem praktisk og teoretisk arbejde, mener jeg, er en fordom, der er dybt rodfæstet i vestlig kultur, og som vi stadig lider under. Det arbejdende menneske kan tværtimod beriges gennem håndværksmæssigheden og opnå værdighed ved håndværkets særlige ånd. Den nære forbindelse mellem hånd og hoved er central for håndværksmæssigheden. Mental forståelse og taktile omgang med materialer er nøje forbundne. Maskiner, der støtter det arbejdende menneske – hvad enten det er robotter eller computerprogrammer – er et uundværligt gode, men risikerer at kappe båndet mellem vores mentale begribelse og foregribelse af tingene og den instruktive læring, vi får gennem vores direkte og gentagne fysiske kontakt med dem.«

Skrev du bogen 'Håndværkeren', fordi håndværksmæssigheden får en renaissance – eller burde få en renaissance?

»Jeg ville gerne tro, at der var tale om begge dele. Der skabes nye håndværksfag hele tiden, især inden for videnskab og teknologi. Software-programmører og laboratorieteknikere er også håndværkere. Men jeg er overbevist om, at håndværksmæssigheden i dag er i fare. Hvilket er det samme som at sige, at godt kvalitetsarbejde ikke bliver værdsat i den snæversynede kapitalisme. Finanskrisen var et eklatant eksempel på arbejde, der håndværksmæssigt betragtet var af virkelig dårlig kvalitet. Folk benyttede sig af finansielle instrumenter, de ikke forstod. Det

HÅNDVÆRKEREN I OS ALLE

Vi kan lære meget af det gode håndværk, mener Richard Sennett. Det handler om engagement og om at udføre et godt stykke arbejde.

THOMAS STRUTH

skaffede en lille gruppe mennesker enorme belønninger og lod alle andre i stikken.

Hvis vi begyndte at tænke på håndværksmæssighed som en kvalitet ved arbejde, der er uafhængig af, om arbejdet er fysisk eller ej, ville vores arbejdsliv komme til at se anderledes ud. Vi ville ikke længere begå den uretfærdighed at betale folk for at være inkompetente i håndværksmæssig forstand, hvilket er, hvad den snæversynede finanskapitalisme gør.«

Hvad kan vidensamfundet lære af håndværksmæssigheden?

»Problemet ved at modstille den moderne vidensarbejder og den traditionelle håndværker er, at begrebet om håndværksmæssighed kommer til at tage sig romantisk og gammeldags ud. Men jeg er netop imod den slags tilbageskuende romantik. Jeg mener, der er håndværksmæssighed overalt, men vi lever i et samfund, hvor den økonomiske model ikke opmuntrer til godt kvalitetsarbejde – hverken inden for de traditionelle håndværk eller vidensindustrien.

En afgørende målestok for kvalitet i arbejdet er, om det etablerer en forbindelse mellem at løse problemer og at finde problemer. Det gælder især inden for videnskaben. Jeg mener, arbejdet er af dårlig kvalitet, hvis man blot ønsker at få tingene til at virke og kun er

optaget af at afslutte opgaven. Når man ikke er nysgerrig efter, hvorfor det virker, og når man løser et problem uden at være nysgerrig efter, hvilke nye problemer det kunne give anledning til.

Især inden for den tekniske verden er der behov for, at vi skaber institutioner, der sætter folk i stand til at dykke ned i relationen mellem at løse og opdage problemer. Det er

COLOURBOX

»Der skabes nye håndværksfag hele tiden, især inden for videnskab og teknologi. Software-programmører og laboratorieteknikere er også håndværkere. **Men jeg er overbevist om, at håndværksmæssigheden i dag er i fare.**«

Professor **Richard Sennett**

fundamentalt for kvaliteten i arbejdet. Når man ved, hvordan man skal løse en bestemt opgave, men ikke er tilfreds med måden at gøre det på. Det er sådan, vi forbedrer vores færdigheder og udvikler os som mennesker. Men som regel er den rigide virkelighed på arbejdspladsen sådan, at man har et problem, man skal løse – og når man har løst det, går man hastigt videre til den næste opgave.«

Hvilket råd ville du give vores uddannelsespolitikere, hvis vi skulle indrette uddannelsesinstitutionerne i overensstemmelse med håndværksmæssigheden?

»Jeg mener, vi lider under et meget overfladisk begreb om kvalitet i uddannelses-systemet. For blot at nævne et enkelt tegn på det sætter vi alt for stor lid til tests. I *multiple choice*-tests vil man i håndværksmæssighedens ånd gerne dvæle ved de enkelte spørgsmål. Men tiden går, og man skal svare på så mange spørgsmål som muligt for at få sine point. Intuitive spring i forståelsen, der åbner et problem, er umulige at teste ved *multiple choice*-spørgsmål. Nogle gange er det forkerte svar mere interessant end det rigtige. At fundere over det forkerte svar kan føre et spændende sted hen, mens det korrekte svar lukker sagen. Men vores uddannelses-system ønsker, at folk får en mekanisk viden, hvor der kun findes et korrekt svar på hvert

HÅNDVÆRK IFØLGE SENNETT

Den amerikanske sociologiprofessor Richard Sennett leverer i *Håndværkeren* (2008) en analyse af, hvordan arbejdets kulturhistorie er adskilt mellem hånd og ånd.

Til Asterisk fortæller Sennett:

»Mit begreb om håndværkeren er knyttet til idéen om et menneske, der brænder for at gøre sit arbejde godt – for arbejdets egen skyld. Han ser det ikke først og fremmest som et middel til at opnå en belønning. Håndværksmæssighed er udtryk for en varig og grundlæggende menneskelig impuls, og dens egentlige belønning er stoltheden ved arbejdet – en belønning for den dygtighed og det engagement, hvormed man praktiserer sit håndværk. **Håndværkere føler mest stolthed over færdigheder, der udvikler sig og modnes. Når man gør en færdighed til sin egen, og praksis lejr sig i kroppen.** Det giver rum for refleksion og fantasi undervejs – i modsætning til vores trang til hurtige resultater.«

The craftsman:

Håndværkeren i bredeste forstand som den, der udøver et fag eller en praktisk kunnen.

Craftsmanship:

Håndværksmæssighed, evnen til at fremstille ting godt, betegner håndværkerens færdigheder og tilgang til arbejdet.

The artisan:

Håndværkeren som den, der bruger sine hænder til at fremstille eller reparere fysiske ting med værktøj.

At udføre sit arbejde godt og håndværksmæssigt vil bl.a. sige at:

- løse og afdække problemer
- tænke, mens man udfører arbejdet – i modsætning

til at have udtænkt det hele på forhånd

- fremstille produkter med deres objektive kvalitet for øje
- engagere sig og være nysgerrig
- udvikle sine færdigheder gennem gentagelser.

Den engagerede håndværker

Richard Sennett giver i 'Håndværkeren' tre eksempler på mennesker, der er helt opslugt af deres arbejde: Snedkeren, der glemmer, at han er truet på sit brød, laboratorieteknikeren, der glemmer, at mysteriet med de døde kaniner ikke er hendes bord, og orkesterdirigenten, der glemmer, at musikerne skal

have overtidsbetaling, fordi prøven trækker ud:

»**Snedkeren, laboratorieteknikeren og orkesterdirigenten er alle håndværkere, fordi de går op i at udføre et stykke arbejde godt for arbejdets egen skyld.** De udøver en praktisk aktivitet, men deres arbejde er ikke simpelthen et middel i forhold til et mål... Håndværkeren repræsenterer den særlige menneskelige tilstand engagement.«

Richard Sennett

»I hjertet af min tænkning står det forhold, at den neoliberale kapitalisme sætter nogle meget dårlige rammer for vores arbejde. **Teknisk set tager det sig avanceret ud, men socialt set er det meget primitivt.**«

Professor **Richard Sennett**

spørgsmål. Uddannelsessystemet undertrykker nysgerrigheden, og det er alt for konkurrencebetonet – i det mindste i USA, hvor man kan se den skade, det forvolder de kvikke studerende. De føler, at de altid befinder sig i en konkurrencepræget og mekanisk læringsituation, hvor der ikke er tid til at tænke over, hvad de laver.

For nylig deltog jeg i et møde med folk fra uddannelsessektoren i Sydkorea og Kina. De spurgte, hvorfor disse lande ikke for alvor producerer topvidenskabfolk, men blot dygtige teknikere. De fik det svar, at fordi de lægger så stor vægt på kvantificerbare test, dræber de den videnskabelige impuls i deres studenter til at gå på opdagelse. Overfladisk set har de en stor viden og kender de korrekte svar på mange ting, men det er netop ikke en håndværksmæssig viden forstået som en viden, der er søgende, selvkorrigerende og baseret på nysgerrighed. De systemer gør folk dygtige til at klare test, men ikke til at bedrive videnskab.«

Hvad kan vores kultur opnå ved at lære af den gode håndværksmæssighed?

»Arbejdet med at skabe fysiske ting giver en indsigt, som kan forme vores samvær med andre mennesker. Håndværkerens engagerede, nysgerrige og prøvende livtag med sit genstridige materiale kan være instruktiv i forhold til at forstå den modstand, folk kan have mod hinanden. Håndværkeren øver sig tålmodigt gennem gentagelser – på samme måde som mennesker har brug for at opøve deres indbyrdes relationer og til stadighed arbejde på at forbedre dem.

I hjertet af min tænkning står det forhold, at den neoliberale kapitalisme sætter nogle meget dårlige rammer for vores arbejde. Teknisk set tager det sig avanceret ud, men socialt set er det meget primitivt. Jo mere vi insisterer på god håndværksmæssighed,

EKSEMPLER PÅ HÅNDVÆRK

Det pædagogiske håndværk

Forældreskab er et håndværk – og det bliver bedre, når det udvikler de færdigheder på højt niveau, det kræver at blive en god forælder. En færdighed er en tillært praksis, som man øver sig på ved at gentage den.

Forældreskab som håndværk blev opdaget i oplysningstiden. Diderots Encyklopædi (1751-72) forklarer, hvordan man giver børn mad, holder dem rene, behandler dem,

hvis de er syge, og hvordan man stimulerer og underviser dem.

Ifølge Madame d'Épinays skrifter fra 1700-tallet kan børneopdragelse hverken baseres på instinktiv forældre kærlighed eller deres egenrådige kommandoer. Rammen om børneopdragelse må være objektive, rationelle normer for sengetid, mad og leg, så barnet ved, hvad det har at holde sig til, og ikke bliver forvirret. At realisere disse normer over for barnet kræver færdigheder, som forældrene kun kan udvikle i praksis ved at øve sig og gentage dem.

Moderne pædagogik er bange for, at gentagelser skal kede børnene. Med konstante stimuli undgår lærere og pædagoger måske rutinemæssighed – men fratager også børnene muligheden for at lære af at se selvkritisk på deres egen indgroede praksis og modulere den indefra.

Open source som godt programmørhåndværk

Mennesker, der udvikler open source software, er drevet af håndværkets rette ånd. Programmørerne bag Linux-operativsystemet er i fællesskab optaget af at udføre et godt stykke arbejde af høj kvalitet.

Når de opdager fejl i kildekoden, stræber de efter at løse problemet. Men problemløsningen giver anledning til nye måder at udnytte kildekoden på. Programmørernes produkt – kildekoden – er ikke et på forhånd fastlagt og afsluttet objekt, der skal realiseres, men under konstant udvikling. Den nære og produktive relation mellem problemløsning og problemafdækning er en hjørnesteen i håndværksmæssigheden. Linux-udviklerne har derfor mere til fælles med oldtidens pottemagere end samtidens bureaukrater, der kun foretager sig noget, når alle målsætninger, procedurer og ønskede resultater er fastlagt på forhånd.

Kilde: Richard Sennett: 'Håndværkeren' (2008)

desto mere ville det svare til at insistere på en mere social kapitalisme end den neoliberale. En kapitalisme, hvor mennesker arbejder mere kooperativt, hvor de har frihed til at tage chancer uden at blive straffet, hvor de kan fejle uden at miste deres job – med andre ord alt det, der sker i en god workshop.«

Hvad mener du med, at den neoliberale kapitalisme sætter dårlige rammer for vores arbejde?

»Vi har fået et meget mere overfladisk samfund under det neoliberale regime. I virksomhederne benytter man sig af test for at identificere medfødte, potentielle færdigheder, der kan anvendes på de hurtigt skiftende muligheder i den globale økonomi. En test, der måler et menneskes evne til at løse mange problemer på bekostning af dybden i problemløsningen – som det for eksempel er tilfældet med intelligencetest – svarer til et økonomisk regime, der tilskynder til hurtigt gennemførte studier og overfladisk viden. Sindbilledet på det er konsulenterne, der farer ind og ud af organisationer. Mine

overvejelser om det gode kvalitetsarbejde kan ses som en kritik af denne overfladiskhed,« slutter Richard Sennett.

I 'Håndværkeren' spiller den oldgræske gud Hefaistos en gennemgående rolle. Det var ham, der lærte mennesket håndværket. Men hans klumpfod symboliserer hans begrænsning: At fremstille ting til praktisk hverdagsbrug tilfredsstiller ikke menneskets trang til ære og storhed. Måske skammede han sig over sin defekt – men han var stolt af sit arbejde. Derfor er han ifølge Sennett den værdigste rollemodel, vi kan spejle os i. ■

RICHARD SENNETT

Professor i sociologi ved London School of Economics og humanioraprofessor ved New York University. Sennett har modtaget mange priser for sin forskning og forfatterskab. Flere af hans bøger er blevet bestsellere, nogle af dem er oversat til dansk, bl.a. 'Det fleksible menneske – eller arbejdets forvandling' (1999), 'Respekt – i en verden af ulighed' (2003) og 'Håndværkeren' (2008).